

Patent Değerlemenin Temelleri

Bilindiği üzere işletmeler maddi varlıklar, finansal varlıklar ve gayri maddi varlıklar olmak üzere üç temel varlığı bünyelerinde barındırır. Buna göre bir işletmeye kayıtlı bina, arsa, demirbaş gibi unsurlar maddi varlıkları; para, çek, senet gibi mevcut hazır değerler de finansal varlıkları oluşturur.

Gayri maddi varlıklar ise insan kaynağı varlığı, ilişkisel varlıklar ve yapısal varlıklar olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır. İnsan kaynağı varlığının değerini belirleyen parametrelere, çalışanların kuruma bağlılığı, bilgi seviyesi, motivasyonu, deneyimi, girişimci ruhları gibi parametreler örnek olarak gösterilebilir. İşletmenin stratejik partnerlikleri, müşteri-tedarikçi ilişkileri, pazarlama-dağıtım kanalları, iştirakleri ve bunlara bağlı oluşan marka itibarı da ilişkisel varlıkları oluşturan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir işletmenin hayatı boyunca insan kaynağı ve/veya ilişkisel varlıkları altında birçok bilgi üretilir ve üretilen bu bilgiler yazı, program kodu ya da görsel unsurlarla belgelendirilip işletmenin kurumsal hafızasına alındığında da söz konusu yapısal varlıklar oluşmuş olur. Buna göre kalite sistemlerindeki idari dokümanlar, üretim kullanılan her türlü teknik dokümanlar, üretim reçeteleri, politikalar, yönetmelikler, veri tabanları, yazılım kodları gibi yine onlarca unsur da o işletmenin yapısal varlıklarını oluşturur. Üretilen bu yapısal varlıklar çeşitli tescil ya da kayıt yöntemleri kullanılarak uygun fikri mülkiyet enstrümanları ile (marka, patent, telif gibi) hukuki koruma altına alındığında da işletmenin yapısal varlıkları arasında çok önemli bir yer teşkil eden fikri mülkiyet hakları doğmuş olmaktadır.

Fikri mülkiyet hakları çok değerli ama bir o kadar da hassas ve kırılgan varlıklardır ve bu bilinçle birlikte stratejik şekilde yönetildiğinde işletmelere ciddi değer katabilir. Bu noktada işletmenin sahip olduğu patentler ve faydalı modeller fikri mülkiyet haklarınınca yaratılan değerde önemli bir paya sahiptir. Peki, bir patentin değeri nasıl hesaplanır?

Öncelikle değer ve fiyat arasındaki farkı açıklamak isterim. Fiyat, bir ürün için ödediğiniz para iken, değer ürünün size belirli bir süre boyunca sağladığı faydadır. Örneğin yıllık lisans fiyatı 15.000 TL olan bir yazılım yaptığı işle günde 5000 TL'lik bir değer üreten bir kıdemli uzmana ayda beş gün ilave zaman kazandırıyorsa, yazılımın bir yılda sağladığı değer yaklaşık 300.000 TL'dir. Bu kısa bilgi ışığında gerçek bir değerlendirme çalışmasının amacı fiyatı değil değeri belirlemektir.

Bilindiği üzere en sık kullanılan patent değerlendirme yöntemleri maliyet, pazar ve gelir bazlı değerlendirme yaklaşımlarıdır. Maliyet bazlı değerlemede, patente konu buluşun pazara hazır hale getirilme sürecinde katlanılan maliyetlere göre bir değerlendirme yapılır. Maliyet bazlı değerlendirme geçmişte yapılan harcamaların enflasyon düzeltilmesiyle değerlemenin yapıldığı güne çekilmesi işlemi değildir. Buna göre maliyet bazlı değerlemenin yeniden üretme metodu ve yerine koyma metodu diye iki kısımlı bulunmaktadır. Yeniden üretme metodunda buluşun gerçekleştirildiği dönemdeki yöntemlerle teknolojiyi gerçekleştirmenin bugünkü maliyeti hesaplanır. Örneğin beş yıl önce üç boyutlu yazıcı ile parçayı basma maliyeti teknolojinin de yaygınlaşması ile bugün dolar bazında bakıldığında belki beş yıl öncesinden düşük bile olabilir. Yerine koyma metodunda ise değerlendirme tarihindeki yeni yöntemlerle teknolojiyi gerçekleştirmenin bugünkü maliyeti hesaplanır. Yine örneğin on yıl önce prototip kalıbı üretilen bir parça bugün üç boyutlu yazıcı ile çok daha düşük maliyetlerle üretilebilir. Son olarak maliyet bazlı değerlemenin genelde sağlıklı bir nakit akımı tahmininin çok mümkün olmadığı, çok erken aşama teknolojilere ilişkin patentler (örneğin ilaç patentleri) için tercih edildiğini de belirtmek isterim.

Pazar bazlı değerlendirme ise lisanslanan veya satılan benzer buluşlara ilişkin patentlerin işlem verileri referans alınarak yapılmaktadır. Ancak patentin benzersiz buluşlara verildiği gerçeği düşünüldüğünde, bu yöntemin kendi içinde bu yönde bir çelişkisi de bulunmaktadır. Yine de uygun bir referans patent bulunduğu durumda uygulaması pratiktir ve piyasa gerçeklerini yansıttığından daha objektiftir. Aksi durumda bulunan referansa ilişkin değer bilgilerine birçok parametre dikkate alınarak hesaplanan bir düzenleme katsayısı

uygulanması gerekir ki (satış karşılaştırma metodu) bu da hem değerlendirme işlemini daha karışık hale getirmekte hem de daha sübjektif bir sonuç elde edilmesine sebebiyet vermektedir.

Aşağıda daha detaylı şekilde ele alacağım gelir bazlı değerlemede ise değer hesaplaması, patentli teknoloji ile sağlanacak gelecekteki nakit akış tahminlerine göre yapılır. Tüm bu yöntemler arasında gelir bazlı yaklaşımın en yaygın değerlendirme metodolojisi olduğunu da belirtmek isterim. Buna göre, gelir bazlı değerlemede, patentli bir teknolojinin gelecekteki hikâyesinin birkaç başarı ve hatta başarısızlık senaryosu tahmini ile yazılması söz konusudur. Bu yöntemde, genelde aşılması gereken şu üç temel zorluk vardır:

1. Patentli teknoloji tarafından yaratılacak nakit akımını olabildiğince gerçekçi şekilde tahmin etmek.
2. Tüm risk parametrelerini olabildiğince eksiksiz olarak belirlemek ve bunların nakit akımı tahmini üzerindeki indirgeyici etkilerini doğru şekilde hesaplayabilmek.
3. Nakit akış tahminine uygulanacak tüm finansal parametreleri doğru şekilde belirlemek.

Nakit akış tahmini aşamasında, patentli teknoloji tercihen beş yıldan daha uzun süredir piyasadaysa, geçmiş verilerdeki trend dikkate alınarak gelecekteki nakit akışını tahmin etmek nispeten kolaydır. Geçmiş veriler mevcut değilse veya herhangi bir nedenle anlamlı değilse, benzer teknolojileri pazarlayan işletmelerin ticari verileri ve/veya pazar analizi sonuçları (TAM-SAM-SOM), gelecekteki nakit akışını mümkün olduğunca gerçekçi şekilde tahmin etmek için kullanılır.

Risk parametrelerinin belirlenmesi sürecinde de (patent değerlendirme süreci de denebilir), patentli teknolojinin her biri farklı ağırlık oranlarına sahip düzinelerce soru ile fikri mülkiyet, teknik, pazar ve takım gibi çeşitli perspektiflerde “değerlendirilmesi” gerekmektedir. Sadece örnek teşkil etmesi açısından aşağıda her bir perspektifin hangi parametrelerle irdelenebileceğini de belirttim:

- Teknik perspektifi: Özgünlük, TRL seviyesi, rakip ürünlere göre avantajlar vb.
- Fikri Mülkiyet Perspektifi: Hak sahipliği, tescil durumu, coğrafi kapsam, kalite, itiraz atfı durumu vb.
- Takım perspektifi: Teknik yetkinlik, idari yetkinlik, destek verme durumu vb.
- Pazar Perspektifi: Pazar büyüme trendi, pazar hacmi, pazar beklentilerini karşılama durumu, rakipler vb.

Bu değerlendirme neticesinde her bir perspektife ilişkin başarı yüzdeleri o perspektife özel ağırlık oranları ile konsolide edilerek genel bir risk faktörü hesaplanmakta ve bu risk faktörü nakit akış tahminini risklere göre indirgemedi kullanılmaktadır. Buna göre, örneğin genel risk faktörü %20 olarak hesaplandığında, 1.000.000 TL'lik bir gelir 800.000 TL'ye indirgenmektedir. Son olarak değerlendirme neticesinde bir SWOT analizinin yapılmasını ve buna bağlı olarak değeri artırıcı tavsiyeleri içeren bir yol haritasının da hazırlanmasını önermekteyim.

Finansal parametrelerin belirlenmesinde ise, seçilen değerlendirme yöntemine bağlı olarak çoğunlukla şu parametreler dikkate alınmaktadır: Gelir projeksiyonu, lisans oranı, kâr oranı, kurumlar vergisi oranı, enflasyon oranı, CAGR, buluşa atfedilen kazancın hesaplanmasında kullanılacak oran, tescil maliyetleri, Ar-Ge maliyetleri ve iskonto oranı.

Örneğin, patent sahibi olunmasaydı bu patente konu teknolojiye erişmek için dışarıya ne kadar lisans bedeli ödenirdi mantığından yola çıkılarak değer hesabı yapılan “teliften kurtulma” yöntemiyle ilerleniyorsa, finansal parametre havuzundaki gelir projeksiyonu, buluşa atfedilen kazanç ve benzer teknolojilerin lisans oranı verileri değer hesabında dikkate alınacaktır. Buna göre, örneğin buluşa atfedilen kazanç oranının %50, ilgili teknik alana ilişkin emsal lisans oranının da %5 olması durumunda, yukarıdaki 800.000 TL'ye indirgenen gelir önce 400.000 TL'ye indirgenmekte, sonra da bu indirgenen rakam üzerinden %5'lik lisans geliri 20.000 TL olarak hesaplanmaktadır. Son olarak, bu gelir örneğin 2025 yılına ilişkinse, bu durumda klasik yöntemlerle hesaplanacak bir iskonto

faktörü ile söz konusu gelirin bugüne indirgenmesi de gerekmektedir. Buna göre, iskonto faktörünün %20 olması durumunda 2025 yılındaki 20.000 TL'lik lisans gelirinin indirgenmiş nakit akımı yöntemi ile bugüne indirgenmiş karşılığı (net bugünkü değeri) yaklaşık 11.570 TL olacaktır. Gelir projeksiyonundaki her yıl için aynı yöntemle o yılın günümüze karşılık gelen net değeri hesaplandığında ve tüm yıllara ilişkin hesaplanan değerler toplandığında patentin bugünkü net değeri de hesaplanmış olmaktadır. Buna ilave olarak değerlendirme parametrelerinin makul toleranslarla değiştirildiği bir hassasiyet tablosu ile de çok sayıda farklı senaryo için farklı değerler hesaplanmakta, böylelikle patentin minimum, maksimum ve optimum değerleri ortaya çıkarılabilmektedir. Senaryo sayısı onlarca olabileceği gibi özel yazılımlar kullanılarak binlerce farklı senaryo için de değer hesabı yapılabilmekte ve ortaya çıkan değer histogramına göre optimal değer aralığına karar verilebilmektedir.

Değerlemenin ne zaman yapılacağı konusuna gelinirse, genellikle sadece aşağıdaki durumlar oluştuğunda hak sahiplerinin patent değerlemesini gündeme almaları gerekli olmaktadır:

- Patentlerin dışarıya satışı/lisanslanması ya da patent satın alma/kiralama durumlarında,
- İşletme birleşmesi/satın alınması ya da halka arz süreçlerinde,
- Patent uyumsuzluklarına yönelik tazminat hesaplanması gerektiğinde,
- Patentlerin finansmana erişim aracı olarak kullanılması planlandığında.

Ayrıca, patent değerlendirme tarihinden itibaren belirli bir süre geçmişse, bu arada meydana gelen gelişmelere göre gözden geçirilmeli ve oluşan gerçekleştirmelere göre değerlendirme çalışması güncellenmelidir. Örneğin TRL seviyesinin yükseltilmesi belirli risk parametrelerini azaltmakta ve bu da patent değerinde artışa neden olmaktadır.

Görüldüğü üzere, patent değerlemesi birçok farklı disipline ilişkin tecrübe ve bilgilerin harmanlandığı, buna ilave olarak da değerlemeyi olabildiğince objektif kılacak doğru veri kaynaklarına erişimin ve bu verileri doğru analiz edebilmenin şart olduğu, derin uzmanlık gerektiren bir çalışmadır. Buna göre değerlendirme takımında deneyimli bir patent vekilinin ve mümkünse pazar araştırma ve/veya işletme-iktisat alanında deneyimli uzmanların bulunmasını tavsiye etmekteyim.

Kaynakça:

- TÜRKPATENT Patent Dairesi Başkanlığı Patent Değerlemesi ve Türkiye'deki Uygulamaları Ko- nulu Uzmanlık Tezi – Yazar: Mehmet Nurşad SÖZER
- https://www.wipo.int/sme/en/value_ip_assets/
- www.ipo.gov.uk IPR Valuation Checklist
- EPO IPScore Değerleme Programı ve Kullanım Kılavuzu